НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПАВЛИКІВСЬКИЙ ВІТАЛІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 343.4

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ, НЕ ПОВ'ЯЗАНІ З ПОСЯГАННЯМ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор
Орлов Павло Іванович,
Національний університет внутрішніх справ МВС України, перший проректор з навчально-методичної роботи.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Борисов В'ячеслав Іванович,
Інститут вивчення проблем злочинності АпрН України, директор;

кандидат юридичних наук, доцент
Андрушко Петро Петрович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри кримінального права та кримінології.

Провідна установа – Національна академія внутрішніх справ України, кафедра теорії кримінального права, Міністерство внутрішніх справ України, м. Київ.

Захист відбудеться "12 " березня 2004 року о "10.00 " годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.700.03 Національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розісланий " 11 " лютого 2004 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Кириченко В.Є.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Конституція України проголосила найвищою соціальною цінністю людину, її права та свободи, а визнання, дотримання і захист прав і свобод людини та громадянина — обов'язком держави. Найважливішими серед соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина є трудові права. Гарантування прав і свобод людини, зокрема трудових, у правовій державі забезпечується за трьома основними напрямками: 1) законодавчим закріпленням наданих або визнаних державою прав і свобод людини; 2) встановленням механізму реалізації даних прав і свобод; 3) правовим забезпеченням охорони прав і свобод людини у випадку їх порушення. Саме на Кримінальне право покладається обов'язок правового забезпечення охорони (у т. ч. трудових) прав і свобод людини і громадянина від злочинних посягань.

Традиційно наукою кримінального права злочини, пов'язані з порушенням законодавства про працю, поділяються на дві основні групи: 1) порушення трудових прав людини і громадянина, не пов'язані з посяганням на життя та здоров'я; 2) порушення правил охорони праці й техніки безпеки на виробництві, які створюють загрозу заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини.

При цьому, якщо проблемам кримінальної відповідальності за злочинні порушення трудових прав людини, що пов'язані з посяганням на життя та здоров'я, в радянській період приділялася певна увага у працях таких вчених як В.І. Антипов, В.І. Борисов, М.С. Брайнін, І.П. Лановенко, Ю.Б. Мельникова, О.Б. Сахаров, то злочинам першої групи протягом останніх 30-ти років увага або взагалі не приділялася, або питання кримінальної відповідальності за ці злочини розглядалося у контексті більш важливої, на думку науковців, проблеми кримінальної відповідальності за порушення техніки безпеки[1]. Певною мірою таке положення було зумовлене дієвим та всебічним контролем за дотриманням законодавства про працю з боку держави, суспільства, професійних спілок, що в свою чергу практично виключало наявність злочинних порушень у сфері трудових відносин. Водночас, докорінні зміни в економіці держави, у трудових відносинах на початку 90-х років XX ст., зумовили перебудовні процеси в суспільстві, наслідком чого стало значне погіршення стану дотримання трудового законодавства.

Так, починаючи з 1998 р., відбувається вибухоподібне зростання правопорушень у сфері трудових відносин. Якщо у 1996 р. трудові спори складали тільки 2 % усього масиву цивільних справ, то вже у 1998 р. цей показник наблизився до 30 %. Інший показник критичного стану в цій сфері проявляється у тому, що, якщо в 1996 р. одне порушення прав працівників припадало на 2500

[1] Лановенко И.П. Борьба с преступлениями против трудовых прав и безопасности производства. К.: "Наукова думка", 1971. – 146 с.; Лановенко И.П., Чангули Г.И. Уголовно-правовая охрана трудовых прав граждан. АН УССР. Ин-т государства и права. Отв. ред. И.П. Лановенко – Киев.: "Наук. думка", 1989. – 280 с.

осіб, то вже в 2000 р. цей показник склав одне порушення на 90 працівників. Найпоширенішими порушеннями законодавства про працю виявилися незаконна невиплата заробітної плати та незаконне звільнення працівника з роботи. Загальна сума невиплаченої заробітної плати робітникам на 1 жовтня 2003 р. склала 2189,1 млн грн. Кількість осіб, яким своєчасно не виплачено заробітну плату, складає 2156,25 тис. Порушення вказаних найважливіших соціально-економічних прав людини практично унеможливлюють або значною мірою обмежують реалізацію усіх інших прав і свобод людини та громадянина. Відсутність роботи, засобів до існування перетворює людину, як одного з членів суспільства на супротивника цього суспільства.

З іншого боку, у розвинутих країнах Європи та Америки у теперішній час спостерігається переосмислення трудових відносин: від протистояння до відносин соціального партнерства. Це в свою чергу зумовлює наявність не протилежних, а обопільних інтересів роботодавця і робітника, а також тенденцій до лібералізації трудових відносин, що виявляється в обмеженні функцій держави з цих питань та розширенні повноважень роботодавця та робітника.

Вищевказані протилежні тенденції сформувалися в Україні на фоні прийняття 5 квітня 2001 р. нового Кримінального кодексу України. Слід зазначити, що загальна норма щодо відповідальності за грубе порушення законодавства про працю в новому КК практично не зазнала змін, що не відповідає сучасним потребам слідчої та судової практики. У зв'язку з цим питання охорони трудових прав людини набуває нині особливої актуальності.

Формування нового ринку праці й поява нових його учасників в особі роботодавців різних організаційно-правових форм та видів власності зумовили значне погіршення стану дотримання законності у сфері трудових відносин, поширення злочинних порушень у цій галузі. На жаль, офіційні статистичні дані не відображають той негативний стан, який склався в трудових відносинах на даний час. Певною мірою це пояснюється недосконалістю існуючих кримінально-правових норм, а також високою латентністю цього виду злочинів.

Прийняття нового КК, а також новий погляд на формування та існування ринку праці зумовили необхідність теоретичного осмислення підстав кримінально-правової заборони порушень законодавства про працю. Поряд з цим, чинне кримінальне законодавство стосовно даної проблеми потребує детального аналізу як окремих науково-теоретичних положень норм про відповідальність за порушення трудових прав людини, так і судово-слідчої практики їх застосування. У сучасній юридичній літературі відсутні монографічні роботи, які висвітлюють власне проблеми кримінально-правового захисту трудових прав людини. Усе це й визначило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права і кримінології Національного університету внутрішніх справ у межах державної Комплексної програми профілактики злочинності на 2001—2005 рр., затвердженої Указом Президента України № 1376 від 25 грудня 2000 р., а також базується на п. 7 розділу І Тематики пріоритетних напрямків дисертаційних досліджень на період 2002—2005 рр., затвердженої наказом МВС України від 30 червня 2002 р. № 365 та п. 1.4 розділу І Головних напрямків наукових досліджень Національного університету внутрішніх справ на 2001—2005 рр., схваленого вченою радою Національного університету внутрішніх справ 23.03.2001 р. № 3.

Мета і завдання дослідження полягають у комплексній розробці та конкретизації загальнотеоретичних положень щодо питань кримінальної відповідальності за посягання на трудові права людини, не пов`язані із загрозою для життя та здоров`я, та формулюванні на цій основі пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики.

Для досягнення визначеної мети перед дослідником були поставлені такі завдання:

— здійснити історико-правовий аналіз кримінально-правових норм щодо відповідальності за порушення трудових прав людини і громадянина;

— проаналізувати кримінальні законодавства зарубіжних країн щодо наявності кримінально-правової заборони порушень трудових прав людини;

— здійснити порівняльний аналіз вищезазначених законодавств та надати пропозиції щодо їх гармонізації;

— визначити стан наукової розробленості проблеми в теорії кримінального права;

— здійснити правовий аналіз підстав криміналізації порушень законодавства про працю;

— проаналізувати склади злочинів проти трудових прав людини й громадянина й дати їх кримінально-правову характеристику;

— встановити елементи подібності й розходження норм про відповідальність за порушення трудових прав людини з іншими нормами КК, розмежування суміжних складів злочинів;

— розглянути проблеми покарання за злочини проти трудових прав людини;

— розробити пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства та інших нормативних актів України, а також рекомендації щодо практичної реалізації законодавчих новел Кримінального кодексу України.

**Об`єктом** дослідження виступають злочинні порушення законодавства про працю, не пов`язані з посяганням на життя та здоров`я людини.

Предмет дослідження — міжнародне та національне кримінальне законодавство щодо відповідальності за посягання на трудові права людини, практика його застосування, офіційна статистика, система наукових поглядів та розробок щодо цієї проблеми.

Методи дослідження. За методологічну основу дослідження взято основні положення філософії, соціології, загальної теорії права. Застосування методу структурно-системного аналізу дозволило провести комплексне дослідження проблем кримінальної відповідальності за порушення законодавства про працю. Історико-правовий метод використовувався для розкриття генезису норм про відповідальність за порушення трудових прав людини у вітчизняному кримінальному законодавстві. Формально-юридичний метод забезпечив дослідження змісту і структури кримінально-правових норм про відповідальність за посягання на трудові права людини, не пов`язані з посяганням на життя та здоров`я, їх відповідності правилам законотворчої техніки. У процесі аналізу норм про відповідальність за порушення законодавства про працю було використано різні способи тлумачення: систематичний, граматичний, історичний і логічної інтерпретації. При розгляді загальної норми про відповідальність за грубе порушення законодавства про працю автор застосовував статистичний, логіко-семантичний, формально-логічний та інші методи. Зокрема, при вивченні 112 кримінальних справ щодо порушень трудових прав людини широко застосовувалися такі методи, як статистичного аналізу і соціологічний.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше в Україні на рівні дисертації проведене комплексне дослідження кримінальної відповідальності за посягання на трудові права людини, не пов`язані із загрозою її життю та здоров`ю. Дане дослідження здійснено на базі нового Кримінального кодексу та результатів сучасних наукових досліджень у правознавстві та інших галузях науки. Найбільш важливими теоретичними висновками і практичними положеннями, які відображають їх новизну, є такі:

— уперше було досліджено становлення та подальший розвиток правових норм про відповідальність за порушення трудових прав людини, починаючи з перших законодавчих актів, які діяли на території нашої держави. При цьому виявлено і проаналізовано законодавчі акти минулого, в яких уперше встановлювалася кримінальна відповідальність за порушення трудових прав людини;

— здійснено порівняльний аналіз сучасного національного та зарубіжного кримінального законодавства щодо наявності кримінально-правових норм про відповідальність за порушення трудових прав людини. Встановлено, що охорона трудових прав людини кримінально-правовими засобами не є особливістю українського законодавства, а здійснюється в більшості країн світу;

— уперше здійснено аналіз підстав та принципів криміналізації порушень законодавства про працю, в результаті якого обгрунтовується висновок, що для ефективної протидії цьому явищу була

вкрай необхідна його криміналізація, яку, проте проведено з порушенням деяких принципів її здійснення;

— задля вдосконалення системи Особливої частини пропонується нова назва розділу V Особливої частини КК, яка більшою мірою відповідала б сучасним поглядам науки на систему прав і свобод людини та громадянина;

— здійснено комплексний системний аналіз складів злочинів проти трудових прав людини, більшість з яких є новелами нового Кримінального кодексу України 2001 р.; розкривається їх юридичний зміст;

— визначено зміст оціночного поняття “грубе”, яке міститься в нормі про кримінальну відповідальність за порушення законодавства про працю та його значення для кваліфікації; на відміну від позиції законодавця у дисертації аргументовано висновок про недоцільність використання в нормі про відповідальність за грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 КК) оціночного критерію для розмежування злочинних порушень законодавства про працю від незлочинних. Наведено аргументи на користь встановлення формального критерію для їх розмежування та запропоноване його визначення;

— визначено зміст та встановлено відмінності між поняттям “грубе порушення угоди про працю”, як конститутивної ознаки злочину, передбаченого статтею 173 КК, та поняттям “грубе порушення законодавства про працю”, закріпленого ст. 172 КК. Згідно ст. 173 КК порушення угоди про працю визнається "грубим" у випадку здійснення його певним способом — обманом, зловживанням довірою або примусом робітника до виконання роботи, не обумовленої угодою;

— доведено і вперше зроблено висновок про те, що під охорону кримінального закону поставлені трудові права людини, передбачені Конституцією України та Законами про працю. Трудові права людини, передбачені підзаконними актами, локальними актами підприємств, не становлять об’єкт кримінально-правової охорони;

— набуло подальшого розвитку визначення поняття особистого мотиву; наводяться аргументи на користь того, що незаконне звільнення певної категорії працівників (жінок, неповнолітніх) згідно ч. 2 ст. 172 КК потребує обов`язкового встановлення особистого мотиву. На відміну від позиції законодавця, обґрунтовується теза про те, що в нових умовах розвитку ринку праці наявність цього мотиву не тільки ускладнює практичне застосування даної норми, але й порушує конституційний принцип рівноправності громадян перед законом. Вказана ознака повинна бути виключена з диспозиції кримінально-правової норми;

— наведено аргументи на користь того, що поряд із правами неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 14 років або дитину-інваліда, посиленої уваги з боку кримінального законодавства потребують і трудові права інвалідів. А тому пропонується включення в ч. 2 ст. 172

КК інвалідів, як категорії працівників, порушення прав яких повинно значно підвищувати ступінь суспільної небезпеки даних злочинів;

— запропоновано нове формулювання диспозиції кримінально-правової норми про відповідальність за грубе порушення законодавства про працю, яке забезпечить можливість її практичного застосування і ефективність захисту трудових прав людини;

— запропоновано виділити кваліфікуючу ознаку у ст.ст. 171, 174 КК, яка передбачає посилення відповідальності за вчинення вказаних злочинів шляхом насильства або погрози його застосування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення дисертації можуть бути використані:

— у сфері науково–дослідної діяльності — як теоретична основа для подальших наукових розробок проблем кримінальної відповідальності за порушення трудових прав людини, не пов`язані з посяганням на життя та здоров`я;

— у правотворчості — для уточнення формулювань окремих статей Кримінального кодексу;

— у правозастосовчій діяльності — при розв'язанні конкретних кримінальних справ, пов'язаних із злочинними порушеннями трудових прав людини;

— у навчальному процесі — для викладання і вивчення навчальних курсів з дисциплін кримінального циклу, підготовки нових навчальних і навчально-методичних посібників, а також у науково-дослідній роботі студентів та для підвищення рівня юридичної підготовки працівників правоохоронних органів.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження оприлюднені, зокрема на:

— н*ауково-практичних та наукових конференціях:* 1. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених (Харків, Національний університет внутрішніх справ, червень 2003 р.). 2. Методологія наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку (Харків, НУВС, ХЕПУ, Міжнародний проект "Громадянська освіта" 18-19 грудня 2003 р.).

— з*асіданнях кафедри*: доповіді "Проблеми визначення суб'єкту злочину, передбаченого ст. 172 КК України" – лютий 2003 р.; "Оціночні категорії в кримінальному праві України (на прикладі злочинних порушень законодавства про працю)" – жовтень 2003 р.

Публікації автора. Результати дисертаційного дослідження викладенні в семи публікаціях, з яких: 5 статей у фахових виданнях, тези в матеріалах двох науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які об`єднують 7 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 203 сторінки. Список використаних джерел складається із 242 найменувань і займає 19 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, її мета та завдання, об'єкт, предмет і структура дослідження, формулюється його методологічна основа, підкреслюється наукова новизна і практичне значення роботи, наводиться апробація результатів дослідження.

Розділ 1 "Історико-правовий огляд проблеми кримінальної відповідальності за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров`я" складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. "Історія розвитку кримінально-правової охорони трудових прав людини" простежено історію виникнення, формування та подальшого розвитку норм про кримінальну відповідальність за порушення законодавства про працю. Шляхом історичного аналізу автор досліджує формування та становлення кримінально-правових норм про відповідальність за порушення трудових прав людини, починаючи із законодавчих актів минулого, в яких уперше з`являються вказані норми. Дисертант у хронологічній послідовності докладно аналізує такі пам'ятки кримінального права, як Укладення про покарання кримінальні та виправні в редакціях 1845 та 1885 рр., Статут про покарання, що накладаються мировими суддями 1885 р., Кримінальне Укладення 1903 р., "Закон про 8-годинний робочий день" 1919 р., Кримінальні кодекси УРСР 1922, 1927, 1960 рр. та інші нормативно-правові акти дорадянського і радянського періоду, в яких встановлювалося кримінальне покарання за порушення норм, регулюючих трудові відносини.

Досліджуючи окремі положення зазначених нормативно-правових актів, автор встановлює, що поряд з першими намаганнями законодавчого врегулювання нових відносин найму одночасно встановлюється і їх кримінально-правова охорона. Так, незважаючи на незначну кількість вільних людей до реформи 1861 р., вже Укладення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. вперше містить окрему главу XIV "Про порушення Статутів фабричної, заводської і ремісничої промисловості". І хоча на початку більшість норм була направлена на захист інтересів наймача, тим не менш, вже в цій главі була передбачена відповідальність за порушення основних прав робітників, пов'язаних з *особистою недоторканістю,* та правом на отримання *винагороди* за свою працю в розмірах, встановлених договором (ст.ст. 1793, 1794 Укладення про покарання кримінальні і виправні 1845 р.). Особливо слід відзначити, що вже в Укладенні 1845 р. існувала заборона незаконного звільнення з державної та громадської служби (ст. 422). У подальшому розвиток трудових відносин йшов шляхом надання більш широких прав трудящим та їх захисту, в тому числі кримінально-правовими засобами. Тому в Укладенні про покарання кримінальні та виправні передбачалася відповідальність за посягання не тільки на конкретні трудові права. Так відділення

III глави XIV встановлювало відповідальність за порушення постанов про роботи малолітніх на заводах, фабриках, мануфактурах і ремісничих закладах. Таким чином, уперше законодавець кримінально-правовими засобами ставив під охорону цілий комплекс прав трудящих, передбачених законодавством на той час, що і стало предтечею сучасних кримінальних норм про відповідальність за порушення законодавства про працю. Вказана тенденція зберігалася в подальшому при прийнятті Кримінального укладення 1903 р. Однак, найбільш широкої охорони вказані відносини зазнали після 1917 р. Так, згідно Закону "Про 8-годинний робочий день", винний у будь-яких порушеннях законодавства про працю підлягав покаранню у вигляді позбавлення волі. І вже в Кримінальних кодексах УРСР 1922, 1927 та 1960 рр. вістря кримінального покарання спрямовано, у більшості, тільки на одну зі сторін трудових відносин – роботодавця, при цьому під охорону закону ставилися практично усі трудові права людини. Вказана тенденція збереглася і при прийняті нового Кримінального кодексу України 2001 р.

У підрозділі 1.2. "Кримінально-правова охорона трудових прав людини в законодавствах зарубіжних країн" проведено правовий аналіз кримінальних законодавств щодо наявності норм про відповідальність за посягання на трудові права людини. При цьому в ході аналізу всі законодавства зарубіжних країн були поділені на дві основні групи – законодавства пострадянських республік та інших зарубіжних країн. В законодавствах пострадянських республік спостерігається тенденція до звуження сфери впливу кримінального закону на трудові правовідносини, що виражається або у відмові від загальної норми, що встановлює відповідальність за посягання практично на будь-які трудові права людини і встановленням відповідальності за найбільш небезпечні посягання або звуженням сфери дії загальної норми. У другому випадку законодавці, зберігаючи загальну норму про відповідальність за порушення трудового законодавства, обмежують сферу її застосування встановленням обов'язкових додаткових ознак складу (за винятком КК України). Закордонне ж законодавство в сфері кримінальної охорони трудових прав не відрізняється тією однаковістю, що притаманна законодавству пострадянських республік. Використання засобів кримінального впливу для захисту трудових прав людини найбільш яскраво проглядається в державах, кримінальні законодавства яких були прийняті після проголошення міжнародних актів з прав людини. Тому цілком закономірним є наявність не тільки окремих норм, але й цілих розділів про кримінальну відповідальність за порушення трудових прав людини в новітніх Кримінальних кодексах Іспанії, Польщі, Франції, Болгарії. Таким чином криміналізація правопорушень трудових прав людини не є винятком нашого законодавства, а лише відбиває об'єктивні потреби суспільства та держави в цілому у встановленні кримінально-правових заборон. Наскільки при цьому враховано і дотримано усіх вимог, пропонованих до процесу криміналізації на всіх його етапах, наскільки досконалими виявилися сформульовані кримінально правові новели, наскільки вони адекватні тим потребам, що

викликали їх до життя – відповідь на ці питання може дати тільки змістовний аналіз і вивчення емпіричного матеріалу.

Розділ 2 "Підстави встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров`я" складається з двох підрозділів, у яких розкриваються сучасний стан в сфері трудових відносин, проблеми встановлення та збереження кримінальної відповідальності в законодавстві України, принципи криміналізації зазначених злочинів.

У підрозділі 2.1. "Сучасний стан, причини і передумови виникнення проблеми порушень трудових прав людини, не пов'язаних із посяганням на життя та здоров`я" автор доходить висновку, що сучасний стан дотримання трудових прав людини в нашій державі характеризується вкрай негативною динамікою. Порушення основних трудових прав людини в Україні становить буденне явище. Так порушення трудових прав людини, починаючи зсередини 90-х р. минулого століття, має стійку тенденцію до зростання. Основними причинами й передумовами вкрай катастрофічної ситуації у даній сфері є, перш за все, погіршення економічного та соціального становища в Україні з початку перебудовних процесів, що миттєво позначилося на зубожінні населення, закритті підприємств, масовому безробітті. По-друге, відсутність дієвого контролю з боку держави та суспільства за дотриманням чинного законодавства про працю, а також сучасної законодавчої бази, яка б відповідала новітнім вимогам у сфері регулювання та охорони трудових відносин. Ці та ряд інших причин і передумов вимагають негайних, радикальних засобів впливу на суспільні відносини у сфері праці не тільки засобами трудового, цивільного або адміністративного права, але і кримінально-правовими.

У підрозділі 2.2. "Підстави та принципи криміналізації порушень трудових прав людини, не пов'язаних із посяганням на життя та здоров`я" дисертант стверджує, що будь-які зміни до кримінального закону не повинні вноситися без наукового обґрунтування пропонованих новел та системного аналізу основ криміналізації суспільно небезпечного діяння. Метод спроб і помилок, який найчастіше застосовується при зміні КК сьогодні, спричиняє вкрай негативні наслідки для практики боротьби зі злочинністю. Однак і збереження норм 30-річної давнини без урахування докорінних змін в суспільстві є неприйнятним. Отже, підставою збереження та встановлення криміналізації порушень законодавства про працю є стійка тенденція до зростання в Україні числа правопорушень, у тому числі злочинних, вчинених у сфері трудових відносин.

Зроблений автором системний аналіз уможливив висновок про наявність необхідних і достатніх підстав для криміналізації такого явища, як порушення трудових прав людини й відповідності її виробленим наукою кримінального права принципам криміналізації (декриміналізації) суспільно небезпечних діянь.

Крім того, автор наголошує, що установлення злочинності діяння в кримінальному праві нерозривно пов'язано з установленням його караності. При цьому слід зазначити намагання законодавця при встановленні покарання за вказані злочини перейти від карного правосуддя до правосуддя відновлюючого, що є загальноприйнятним в останні роки в більшості розвинутих країн. Тому найбільш поширеними видами покарань за злочинні порушенні трудових прав людини в новому КК є штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. До того ж достатньо ефективно відновлення порушуваних прав робітників провадиться судовими органами за допомогою новел Загальної частини КК України 2001 р. Аналіз 112 кримінальних справ щодо злочинних порушень трудових прав людини дає підстави стверджувати, що в 60 % випадків особа звільнялася від кримінальної відповідальності на підставі розділу IX Загальної частини КК та ч. 3 ст. 175 КК. При цьому слід зазначити, що в більшості випадків це було обов'язком суду, а не його правом (звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК); або у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК)).

Третій розділ "Кримінально-правова характеристика порушень законодавства про працю, не пов'язаних із посяганням на життя та здоров`я" складається з трьох підрозділів, в яких розкривається загальне визначення злочинів, пов'язаних із порушенням законодавства про працю; зміст об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони порушень трудових прав людини; розглядаються кваліфіковані склади злочинів проти трудових прав; пропонується низка рекомендацій щодо вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування з метою ефективної протидії злочинним правопорушенням у сфері найманої праці.

У розділі 3.1. "Поняття злочинів проти трудових прав людини", проаналізувавши норми, які безпосередньо, а також іншим чином ставлять під кримінально-правову охорону трудові права людини, дисертант доходить висновку про можливість їх поділу на дві основні групи. Підставою такого поділу є характер злочинного наслідку в зв'язку з порушенням законодавства про працю. Тому до першої групи кримінальних норм слід відносити групу норм про відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров`я людини. До другої групи – групу норм про відповідальність за порушення загального та спеціального законодавства про охорону праці, пов'язані зі створенням загрози для життя та здоров`я людини. Саме перша група норм про відповідальність за посягання на трудові права людини і зосереджена в розділі V "Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина" КК України, яка і є метою дійсного дисертаційного дослідження.

У розділі 3.2. "Об'єктивні ознаки злочинів проти трудових прав людини, не пов'язаних із посяганням на життя та здоров'я людини" досліджено родовий, безпосередній об'єкти; подано аналіз ознак об'єктивної сторони злочинів проти трудових прав людини.

В основу дослідження родового та безпосереднього об'єктів було покладено загальновизнаний принцип систематизації Особливої частини КК за об'єктом злочину. Проведений дисертантом аналіз кримінально-правових норм, зосереджених в розділі V Особливої частини КК, дає підстави для критичних зауважень щодо формулювання самої назви даного розділу. Формулювання даного розділу вказує на те, що в ньому зосереджені норми, про відповідальність за посягання на виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини. Тим не менш, визнаним на міжнародному рівні, а також підтвердженим Конституцією України, є поділ усіх прав і свобод людини на 4 основні види – громадянські (особисті, фізичні), політичні, соціально-економічні та культурні (духовні, гуманітарні). Всі названі види прав і свобод є правами й свободами особи в політичній, економічній, соціальній, культурній (духовній) сферах в суспільстві та державі в цілому. При цьому пріоритетним видом прав і свобод людини та громадянина є громадянські (особисті) права і свободи людини. Ці права вважаються природними, тобто такими, що їх має або повинна мати кожна людина незалежно від громадянства з часу народження чи від початку життя. За новою Конституцією України, до громадянських (особистих) прав і свобод належать такі: *право кожної людини на життя* (ст. 27), *право кожного на повагу до гідності* (ст. 28), *право кожної людини на свободу та особисту недоторканність* (ст. 29) та ін. Але водночас громадянські (особисті) права і свободи людини не охоплюють собою весь спектр прав і свобод людини, а тому не можуть бути загальним поняттям, яке б уособлювало всі права й свободи закріплені в даному розділі. Так, не підпадає під визначення трудових, виборчих або інших особистих прав і свобод людини такі права, поставлені під захист в п'ятому розділі, як право на освіту, право на медичну допомогу, право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності та інші, які є соціально-економічними або культурними правами і свободами. Тому автор вважає за доцільне виключити поняття "інші особисті права і свободи людини" з назви розділу, як терміну, що не узагальнює собою увесь широкий перелік прав і свобод людини, сформулювавши найменування розділу V – "*Злочини проти виборчих, трудових та інших прав і свобод людини і громадянина*".

Досліджуючи норми, зосереджені в розділі V Особливої частини КК, зазначається можливість виділення групи менш високого рівня узагальнення, ніж в родовому об'єкті, однорідних суспільних відносин, що захищені єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм, але у рамках родового. Так, відповідальність за порушення трудових прав людини передбачена ст.ст. 170-175 КК, виборчих – ст.ст. 157-159 КК, громадянських – ст.ст. 161-163 КК, культурних – ст.ст. 178-180 КК. Тому цілком доречним є виділення в даному розділі поряд із родовим групового (видового) об'єкту злочину. В цьому випадку родовим об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 172-175 КК України, як і інших, які угрупованні в даному розділі, слід вважати суспільні відносини із забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а видовим – суспільні відносини із забезпечення трудових прав і свобод людини та громадянина. Така класифікація

об’єкта злочину більш повно відображає сутність і структуру даного розділу в якому зосереджені норми про відповідальність за посягання на права і свободи людини та громадянина, й дає можливість чітко визначити, які конкретно групи прав людини та громадянина поставлено під охорону кримінального закону вказаним розділом та обумовлює правильне визначення безпосереднього об’єкту.

Спираючись на традиційне розуміння безпосереднього об’єкта, автор в комплексі досліджує норми про відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов’язані з посяганням на життя та здоров`я. В теорії кримінального права підтримується теза про те, що під охорону діючого кримінального законодавства поставлено трудові права, які передбачені, як законодавчими, так і підзаконними актами про працю. Однак аналіз конструкції ст. 172 КК та практики застосування даної норми дозволяє дисертанту дійти висновку про те, що не є об’єктом кримінально-правової охорони права трудящих, які передбачені підзаконними актами, інструкціями, локальними актами підприємств, установ, організацій, індивідуальними договорами. Під охорону кримінального закону поставлені ті трудові права людини, які врегульовані лише законами України про працю (Міжнародні акти, ратифіковані Україною; КЗпП; Закони України "Про відпустки", "Про оплату праці" та ін.). Водночас, навіть таке обмеження сфери дії кримінального закону є недостатнім у сучасних умовах розвитку трудових відносин. Автор пропонує, згідно ст. 172 КК України, встановити відповідальність за порушення найбільш важливих, а саме *конституційних трудових прав людини*, якими виступають право людини на працю, на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, на своєчасне отримання винагороди за працю, право на страйк, відпочинок, встановлену законом тривалість робочого часу, мінімальну тривалість відпочинку та щорічної оплачуваної відпустки, вихідні та святкові дні, право на захист від примусової праці, від незаконного звільнення, захист праці жінок і неповнолітніх. Саме таке вирішення проблеми підказує практика застосування норм, про відповідальність за порушення трудових прав людини. Із 112 кримінальних справ пов’язаних зі злочинними порушенням трудових прав людини майже 70 % складають справи, порушенні за ст. 172 КК (Грубе порушення законодавства про працю), інші – за ст. 175 КК (Невиплата заробітної плати). Із 78 кримінальних справ, порушених за ст. 172 КК України, 34 справи (тобто майже половина) були порушенні в зв’язку з незаконним звільненням працівника з роботи. Під іншим злочинним порушенням законодавства про працю практика в більшості випадків розуміє виплату заробітної плати нижче встановленого законом мінімуму, встановлення роботодавцем незаконних штрафних стягнень за порушення трудової дисципліни, порушення права на відпочинок.

Незважаючи на різність поглядів щодо безпосереднього об’єкту злочину, передбаченого ст. 173 КК України, дисертант доводить, що ним виступає не право на працю або інші права, які

передбачені угодою, а саме суспільні відносини в сфері укладання угоди та її дотримання з боку роботодавця, як одна з найважливіших гарантій дотримання прав і свобод трудящих.

Переходячи до характеристики *об'єктивної сторони* злочинів проти трудових прав людини, автор зазначає, що вони являють собою суспільно небезпечні посягання на суспільні відносини, які складаються у процесі трудової діяльності людини. Саме об'єкт цих злочинів – трудові права людини – і детермінує особливості їх зовнішнього прояву.

Об'єктивна сторона злочинів проти трудових прав людини – це процес негативного впливу на ці суспільні відносини. Він починається дією або бездіяльністю особи, проходить у конкретних умовах місця, часу, обстановки із застосуванням певних способів, знарядь або засобів його вчинення. Закінчується цей процес настанням суспільно небезпечних наслідків, тобто шкідливих змін в об'єкті посягання, які повинні перебувати в необхідному причинному зв'язку з дією (бездіяльністю).

На відміну від об'єктивної сторони злочину, об'єктивну сторону складу злочину утворюють лише ті ознаки, що характеризують зовнішній акт злочинної поведінки, які передбачені нормою кримінального права. Тому цілком логічним є висновок дисертанта про те, що злочинні порушення законодавства про працю є злочинами з так званим формальним складом.

Аналізуючи склад злочину, передбачений ст. 172 КК України, дисертант підтримує положення про те, що звільнення працівника з роботи є незаконним не тільки у випадку порушення законних підстав звільнення, але й унаслідок недотримання порядку звільнення (наприклад, з ігноруванням рішення профспілки). Що ж стосується "іншого грубого порушення законодавства про працю", дисертант визнає недоцільним відмежування злочинного порушення законодавства про працю від незлочинного за допомогою оціночної ознаки. Оціночна ознака "грубе порушення законодавства про працю", перш за все, характеризує саме діяння, а не його наслідки. Визнання порушення "грубим" залежить від оцінки наступних критеріїв, кожний з яких має самостійне значення: 1) характеру порушуваних трудових прав людини; 2) категорії працівника, права якого порушуються; 3) об'єктивних ознак здійснюваного порушення (систематичність, тяжкі наслідки та ін.); 4) суб'єктивних ознак здійснюваного порушення (злісність, особисті неприязненні стосунки). Але водночас, використання в кримінально-правовій нормі оціночних критеріїв укриває в собі можливість судових помилок унаслідку наявності суб'єктивного моменту в їх застосуванні. В теорії кримінального права підтримується необхідність, там де це можливо, використовувати, на відміну від оціночних, формально-визначені критерії для встановлення кримінальної відповідальності. З огляду на аналіз кримінально-правових норм про відповідальність за порушення трудових прав людини цілком логічним є встановлення кримінальної відповідальності тільки за посягання на трудові права людини, які передбачені Конституцією.

На відміну від ст. 172 КК України, в ст. 173 КК рішення законодавця щодо визначення порушення угоди про працю грубим слід визнати більш вдалим із точки зору його практичного застосування. В даному випадку оцінку порушення законодавець покладає не на правозастосовника, а визначає в самому законі. Так, згідно закону, порушення угоди про працю є грубим у випадку вчинення даного порушення певним способом – обманом, зловживанням довірою або ж найбільш небезпечною формою його здійснення – примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою.

Аналізуючи трудове законодавство, дисертант встановлює, що поряд з неповнолітніми і жінками найбільш незахищеною категорією працівників є інваліди. У зв'язку з цим обґрунтовується положення про необхідність визнання порушень трудових прав інвалідів поряд із порушенням прав неповнолітніх та жінок проявом більшої суспільної небезпечності вказаних діянь, що і повинно знайти своє відображення в кримінальному законодавстві.

Дисертант звертає увагу на те, що на відміну від більшості інших зарубіжних кримінальних законодавств, кримінальне законодавство України встановлює відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК) та перешкоджання праву на вільну участь у страйку (ст. 174 КК) незалежно від способу перешкоджання. Водночас, не викликає заперечень, що вчинення вказаних дій шляхом насильства або погрози його застосування суттєво збільшує ступінь суспільної небезпеки вчинюваного. Тому цілком доречним є запропоноване дисертантом положення про виділення самостійних кваліфікуючих ознак, які б обтяжували відповідальність за вчинення вказаних злочинів шляхом насильства або погрози його застосування.

У підрозділі 3.3. "Суб'єктивні ознаки злочинів проти трудових прав людини, не пов'язаних із посяганням на життя та здоров'я людини" розглядаються вина, мотив, які становлять суб'єктивну сторону злочинів проти трудових прав людини, а також особливості суб'єкта цих злочинів.

Зазначається, що суб'єкт злочинних порушень законодавства про працю може бути як загальний, так і спеціальний, що в свою чергу зумовлено об'єктом посягання та характером суспільно небезпечних діянь. Автором зазначається, що не зважаючи на те, що в ст. 172 нового КК України відсутня вказівка на суб'єкта злочину, виходячи з характеру злочинних дій, ним може бути тільки спеціальний суб'єкт – службова особа чи громадянин-підприємець із правом використання найманої праці.

Дисертант обґрунтовує необхідність включення до тексту статті про відповідальність за невиплату заробітної плати вказівку на такого суб'єкта злочину, як громадянин-підприємець. Існуюче в законі визначення суб'єкта даного злочину, як керівника підприємства, установи, організації, незалежно від форм власності, безпідставно звужує сферу дії кримінального закону, виключаючи відповідальність громадян-підприємців, які використовують найману працю. Вказане положення не відповідає принципу законності та рівноправності громадян.

Аналіз диспозицій норм, що передбачають відповідальність за порушення законодавства про працю, дозволяє зробити висновок про те, що всі злочини проти трудових прав людини здійснюються лише з прямим умислом. Способом законодавчого визначення цих суспільно небезпечних діянь як таких, що можуть бути вчинені лише умисно, виступає не лише пряма вказівка в законі, а й вказівка у диспозиції статті Особливої частини КК на спеціальний мотив вчинення таких діянь, опис характерного способу дії, чи вказівка на незаконний їх характер. При цьому інтелектуальний момент умислу при вчиненні вказаних злочинів полягає в усвідомленні не тільки фактичного і соціального характеру вчинюваних винним дій, але й їх протиправності. Саме тому, законодавець в багатьох випадках вказує на незаконність дій, як обов'язкову ознаку злочинів проти трудових прав людини.

Визнання незаконного звільнення працівника з роботи злочином поставлене в залежність від наявності в діях винного особистого мотиву. На відміну від позиції законодавця теорія кримінального права не визнає необхідність поділу мотивів на особисті та інші. Проведений дисертантом аналіз існуючих класифікацій мотивів в науці кримінального права призводить до розуміння того, що особистий мотив є спонукання, яке притаманне конкретній людині при здійсненні конкретного злочину, і є підставою його вчинення. А тому під особистим мотивом слід розуміти будь-який усвідомлюваний мотив, що спонукає конкретну особу до вчинення суспільно небезпечного діяння. Крім того, виникнення різних форм власності обумовлює визнання, навіть із позицій законодавця, про наявність в діях приватних підприємців в будь-яких випадках особистого мотиву при вчиненні злочину, на відміну від інших службових осіб. Таким чином, дана ознака суб'єктивної сторони не тільки ускладнює її виявлення і встановлення, а також порушує конституційний принцип рівності громадян перед законом. В зв'язку з цим пропонується виключення особистого мотиву, як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, пов'язаного з незаконним звільненням.

Аналіз Особливої частини КК взагалі, та ч. 2 ст. 172 КК зокрема, дає підстави стверджувати, що законодавець, використовуючи в кваліфікуючих ознаках термін "ті самі дії", розуміє під ним не ознаку об'єктивної сторони складу злочину, а злочинне діяння з його суб'єктивними та об'єктивними ознаками. Тому, згідно закону, при незаконному звільненні певної категорії працівників (неповнолітніх, вагітної жінки чи матері, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда) потрібно встановлювати не тільки умисел на здійснення цих дій, але й наявність особистого мотиву.

У **висновках** викладенні основні теоретичні положення та практичні рекомендації, що випливають із результатів дисертаційного дослідження. Зокрема висвітлено результати дослідження стану, причин та умов порушення законодавства про працю в Україні, сформульовано підсумки аналізу підстав та принципів криміналізації, запропоновано нове формулювання розділу

V Особливої частини КК, а також викладено ряд висновків, пропозицій та рекомендацій щодо кримінально-правової заборони порушень трудових прав людини. Пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства наглядно представлені у вигляді проектів статей до КК. Статтю 172 КК "Грубе порушення законодавства про працю" пропонується викласти в такій редакції:

1. Незаконне звільнення працівника з роботи, а також інше умисне порушення конституційних трудових прав людини, -

караються ...

2. Ті самі дії, вчиненні щодо неповнолітнього, інваліда, вагітної жінки чи матері, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда, –

караються ...

Ч. 3 ст. 171 КК України викласти в такій редакції:

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчиненні шляхом насильства чи погрози його застосування, –

караються...

Ч. 2 ст. 174 КК України викласти в такій редакції:

2. Ті самі дії, вчинені шляхом насильства чи погрози його застосування, –

караються ...

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Павликівський В.І. Об’єкт злочинів проти трудових прав людини // Українське право. – 2002. – № 1 (15). – С. 217-221.

2. Павликовский В.И. Проблемы уголовно-правовой охраны трудовых прав человека на современном этапе развития трудовых отношений // Право і безпека. – 2002. – № 3. – С. 69-73.

3. Павликовский В.И. Охрана трудовых прав человека в Российской Федерации, Украине и Республике Беларусь // Законность. – 2003. – № 2. – С. 58-59.

4. Павликівський В.І. Кримінальна відповідальність за порушення трудових прав людини в пострадянських республіках (порівняльний аналіз) // Вісник Університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 23. – С. 103-107.

5. Павликівський В.І. Особистий мотив та його значення для кваліфікації злочинів проти трудових прав людини // Право і безпека. – 2003. – Т. 2. – № 4. – С. 147-151.

6. Павликівський В.І. Вирішення проблеми кримінально-правової охорони трудових прав людини в законодавствах пострадянських республік // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених. –Х.: Вид-во НУВС, 2003. – С. 77-79.

7. Павликівський В.І. Історико-правовий метод пізнання в науці кримінального права (на прикладі злочинних порушень законодавства про працю) // Методологія наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку: Збірка наукових праць. – Х.: Вид-во НУВС, 2003. – С. 52-58.

АНОТАЦІЇ

Павликівський В.І. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров`я. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет внутрішніх справ, Харків, 2004.

Дисертація висвітлює комплекс питань теоретичного і практичного характеру, пов'язаних із криміналізацією порушень трудових прав людини та юридичним аналізом складів злочинів, передбачених ст.ст. 170-175 КК України. Досліджується історико-правовий аспект розвитку правових норм, що встановлюють відповідальність за вчинення даних злочинів. Проаналізовано сучасний стан порушень трудових прав людини в Україні, причини та умови існування цього явища. Розглянуто підстави та принципи криміналізації порушень законодавства про працю. У роботі провадиться комплексний юридичний аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочинів, які передбачають відповідальність за порушення законодавства про працю. На підставі отриманих в ході дослідження результатів, розроблено пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України, що передбачає відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров`я.

Ключові слова: трудові права, незаконне звільнення, грубе порушення законодавства про працю, особистий мотив, грубе порушення угоди про працю, конституційні трудові права, право на працю, умови праці.

Павликовский В.И. Уголовная ответственность за нарушения законодательства о труде, не связанные с посягательством на жизнь и здоровье. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет внутренних дел, Харьков, 2004.

В диссертации освещается комплекс вопросов теоретического и практического характера, связанных с криминализацией нарушений трудовых прав человека и юридическим анализом составов преступлений, предусмотренных ст.ст. 170-175 УК Украины.

Исследуется история возникновения, формирования и дальнейшего развития норм, предусматривающих уголовную ответственность за нарушение законодательства о труде. Выявлены и проанализированы законодательные акты прошлого, в которых впервые признается необходимость уголовно-правовой защиты трудовых прав человека. Проводится сравнительно-правовой анализ действующего законодательства зарубежных стран в отношении проблемы установления уголовной ответственности за нарушение трудовых прав человека.

На основании последних статистических данных и судебной практики освещается положение соблюдения трудовых прав человека в Украине. Обосновывается вывод об опасной динамике и высокой степени латентности данных преступлений. Анализируются причины и условия негативных тенденций в области трудовых отношений.

В работе изучаются основания и принципы криминализации трудовых правонарушений. Аргументируется вывод о том, что криминализация данных правонарушений явилась результатом объективной необходимости. Однако установление уголовно-правового запрета проведено с нарушением некоторых принципов криминализации, что повлияло на качество норм, устанавливающих ответственность за нарушение законодательства о труде.

В диссертационном исследовании приводятся аргументы в пользу того, что под охрану уголовного закона поставлены только те трудовые права человека, которые предусматриваются законодательными актами о труде (КЗоТ, иными законами Украины). В ходе диссертационного исследования делается вывод о необходимости установления уголовной ответственности только за нарушение конституционных трудовых прав человека.

Юридический анализ объективных и субъективных признаков составов преступлений, предусматривающих ответственность за нарушение законодательства о труде, проводится комплексно, что представляет возможность критического анализа данных норм. Диссертантом поддерживается мнение о том, что, согласно ч. 1 ст. 172 УК Украины, увольнение работника с работы является незаконным как в случае отсутствия оснований, так и в нарушение порядка его увольнения. Проводится анализ оценочного понятия "грубое нарушение", вследствие чего делается вывод о необходимости его замены формально-определенным.

Изучение групп классификаций мотивов, существующих в теории уголовного права, дает основание утверждать о том, что личный мотив является осознанным побуждением, присущем конкретному человеку и побуждающем его к совершению конкретного преступления. Кроме того, развитие различных форм собственности и появление новых субъектов трудовых отношений обуславливает признание в действиях частных предпринимателей в любом случае существование личных мотивов. Таким образом, данный признак субъективной стороны при незаконном увольнении не только усложняет процесс его выявления и доказывания, но и нарушает конституционный принцип равенства граждан перед законом. В связи с этим предлагается

исключить личный мотив как обязательный признак субъективной стороны состава преступления при незаконном увольнении.

С учетом приведенных в диссертации предложений по совершенствованию действующего уголовного законодательства автор предлагает свой вариант редакций статей, предусматривающих ответственность за нарушение законодательства о труде.

Ключевые слова: трудовые права, незаконное увольнение, грубое нарушение законодательства о труде, личный мотив, грубое нарушение соглашения о труде, конституционные трудовые права, право на труд, условия труда.

Vitaliy I. Pavlikovskiy. Criminal Responsibility for Violations of Labor Law without Threat for Life and Health. – *Manuscript*.

Thesis for candidate of law degree. The specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology, Penitentiary Law. – The National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2004.

The thesis contains a complex of theoretical and practical issues dedicated to the criminalization of violations of labor rights of people. The legal analysis of corpus delicti provided by the articles 170-175 of the Criminal Code of Ukraine is provided. The historical-legal aspect of development of the legal norms is researched. The modern situation in violations of labor rights in Ukraine, reasons and conditions of the phenomenon are analyzed. The author has defined the grounds and principles of criminalization of labor rights violations. The complex legal analysis of objective and subjective elements of corpuses delicti of the violations is done.

On the ground of received results, the recommendations and propositions on improvement of the criminal legislation of Ukraine concerning labor rights violations are provided.

Key words: labor rights, illegal removal, serious violation of labor law, personal motive, serious violation of labor treaty, constitutional labor rights, right on labor, conditions of labor.